

RECENZJA
DOROBKU NAUKOWEGO I ROZPRAWY HABILITACYJNEJ
S. DR MAŁGORZATY PAGACZ USJK

Zgodnie z wymogami ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2021 poz. 478 z późn. zm.), zwłaszcza art. 219 ust. 1 pkt 2, niniejsza recenzja przedstawi ocenę dorobku naukowego oraz rozprawy habilitacyjnej s. dr Małgorzaty Pagacz USJK w dziedzinie nauki teologiczne, w dyscyplinie nauki teologiczne

1. Droga naukowa Siostry Habilitantki

S. dr Małgorzata Pagacz po maturze w I Liceum Ogólnokształcącym im. M. Kopernika w Jarosławiu (profil matematyczno-fizyczny), rozpoczęła pięcioletnie studia magisterskie w Wydziale Matematyki i Informatyki UJ w Krakowie. Podjęła je na kierunku matematyki (specjalizacja matematyka teoretyczna). Ukończyła je (2008 r.) z wynikiem bardzo dobrym zdobywając kwalifikacje nauczania matematyki we wszystkich typach szkół. W latach 2004–2007 studiowała fakultatywnie filozofię w PAT w Krakowie (aktualnie UPJP II), którą kontynuowała w Wydziale Filozofii Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie (aktualnie Uniwersytet „Ignatianum”). Na podstawie pracy licencjackiej pt. *Racjonalność i nauka w ujęciu Benedykta XVI* uzyskała, z wynikiem bardzo dobrym, stopień licencjata zawodowego. Uchwałą Senatu Akademickiego ww. uczelni otrzymała Dyplom uznania za osiągnięcia w nauce i wybitną pracę licencjacką. W roku 2009 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego. Po złożeniu pierwszych ślubów zakonnych (2011 r.) rozpoczęła studia magisterskie z teologii w PWT „Collegium Bobolanum” (dzisiaj Akademia Katolicka) w Warszawie. Ukończyła je w 2014 r. z wynikiem bardzo dobrym na podstawie pracy magisterskiej: *Profetyzm życia zakonnego w adhortacji Jana Pawła II Vita consecrata i jego biblijna perspektywa*, napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Marka Sokołowskiego SJ. W 2014 r. podjęła studia specjalistyczne z teologii duchowości w Papieskim Wydziale (dzisiaj Akademia Katolicka) w Warszawie, w którym poprzednią pracę magisterską uznano za licencjacką. Po egzaminie końcowym (2016 r.) otrzymała, z wyróżnieniem, tytuł licencjata teologii z zakresu teologii duchowości. Tego samego roku złożyła śluby wieczyste. W latach 2016–2018 kontynuowała studia specjalistyczne z teologii duchowości w PWT w Warszawie, gdzie obroniła rozprawę doktorską na temat: *Życie konsekrowane znakiem nadziei dla współczesnego świata w nauczaniu Kościoła od Soboru Watykańskiego II*. Promotorem był ks. prof. dr hab. Marek Sokołowski SJ.¹ Wydała ją w formie książki pod tym samym tytułem w Wydawnictwie Salvator, Kraków 2019. Nadto uzyskała dyplom ukończenia kursu języka angielskiego (realizowanego w Profi Lingua) na poziomie C1.

2. Działalność naukowa

Pierwszym kierunkiem zainteresowań naukowych s. dr M. Pagacz są zagadnienia z zakresu teologii duchowości, badane w świetle nauczania papieży: Benedykta XVI i Franciszka. Osiągnięcia te opublikowała w ponad 20 artykułach. W jednym z nich, w języku angielskim, podejmuje relację teologii i nauk matematyczno-przyrodniczych w świetle nauczania Josepha Ratzingera (późniejszego Benedykta XVI).²

¹ Kopia Dyplomu Doktorskiego, Nr dyplomu 067/19.

² *Mathematics as a Way Towards the Creative Logos. Joseph Ratzinger/Benedict XVI's Understanding of Scientificity*, „Collectanea Theologica” 2(2022), s. 107–130; *Tajemnica Serca Jezusa istotą chrześcijaństwa według Benedykta XVI*,

Następnym kierunkiem zainteresowań badawczych s. Habilitantki jest teologia i duchowość życia konsekrowanego. Podejmuje je także w świetle nauczania papieża: Benedykta XVI i Franciszka. Badawczo interesuje ją natura życia konsekrowanego, jak i łaska Bożego powołania. Badania prowadzi w aspekcie współczesnych wyzwań cywilizacyjnych, których owoce prezentuje w artykułach naukowych (18). Dwa z nich są wydrukowane w języku angielskim, w czasopiśmie polskich.³ Rzeczywiście ukazują jej zainteresowania teologią i duchowością życia konsekrowanego. Bazą badawczą jest najpierw nauczanie papieża Benedykta XVI. Reasumując stwierdza, że jeżeli prymatem życia duchowego osób konsekrowanych będzie Bóg, wówczas będą owocnie realizowały Jego zbawczą misję we współczesnym świecie. Jednocześnie będą stawały się ewangelicznym znakiem sprzeciwu wobec dyktatury relatywizmu. W wiernej realizacji rad ewangelicznych mogą być znakiem i świadkami osobowej Prawdy i Miłości. Tak też, przekonywująco mogą wskazywać na ludzką racjonalność otwartą na osobową Prawdę, zakorzenioną w tajemnicy Wcielnego Logosu. Zarazem mogą świadczyć, że człowiek Jego mocą jest zdolny do przekraczania własnej immanentności i logiki myślenia. Tym samym uzasadnia, że chrystocentryczny charakter życia konsekrowanego poszerza horyzonty racjonalności i pozwala odkrywać powołaniem jego najgłębsze wymiary. Fundamentem takiej drogi, jak wykazuje, jest splót nakładających się na siebie cnót teologicznych. Wiara, w tej triadzie, jest podstawą życia duchowego. W tej konstelacji akcentuje ważność nauczania Benedykta XVI, zwłaszcza na temat potrzeby dojrzałej wiary szczególnie aktualnej w dobie jej kryzysu, i związanego z nią sensem istnienia. Wówczas, jak twierdzi s. Habilitantka, osoby konsekrowane żyjące w jej duchu radami ewangelicznymi mogą stawać się wiarygodnym prorockim znakiem jedyne źródła sensu ludzkiego istnienia czyli osobowego Boga i Jego nieskończonej miłości. Podkreśla nadto, że Benedykt XVI tajemnicę krzyża w duchowości życia konsekrowanego uzasadnia paradygmatem tajemnicy zwiastowania Maryi. Taki zaś styl życia, przynależący do wyłącznej miłości Chrystusa, będzie owocował autentyczną wolnością chrześcijańską. W tej kategorii zainteresowań naukowych s. Habilitantki znajdują się także artykuły będące owocem badań przeprowadzonych w świetle nauczania papieża Franciszka. Jego wizja w tym wymiarze, jak

„Warszawskie Studia Teologiczne” 1(2020), s. 68–83; *Znaczenie psalmów w życiu chrześcijanina w świetle nauczania Benedykta XVI*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 41(2022), s. 279–294; *Poszukiwania i pragnienia młodego człowieka według papieża Benedykta XVI i Franciszka*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 28(2021), s. 355–364; *Serce jako miejsce rozeznawania duchowego w świetle encykliki „Dilexit nos” papieża Franciszka*, „Studia Bobolanum” 3(2025), s. 99–112; *Towarzystwo młodego człowieka w świetle nauczania papieża Franciszka na tle sytuacji pandemicznej w Polsce* [w:] „Teologia Dogmatyczna. Kościół w Polsce wobec pandemii” 2022, t. 17, red. P. Kiejkowski, s. 111–128; *Pragnienia Serca Jezusa. Przesłanie zawarte w „In sinu Jesu” w świetle encykliki papieża Franciszka „Dilexit nos”* [w:] „Teologia Dogmatyczna” 2025, t. 20, red. P. Kiejkowski, s. 103–124.

³ *Życie konsekrowane wobec relatywizmu w świetle nauczania Benedykta XVI*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2(2020), s. 135–156; *Racjonalność życia konsekrowanego według Benedykta XVI*, „Studia Bobolanum” 2(2020), s. 163–182; *Wolność u osób konsekrowanych w ujęciu Benedykta XVI*, [w:] *Dylematy wolności we współczesnym Kościele oraz Europie*, red. P. Kiejkowski, Poznań 2021, s. 87–103; *Życie konsekrowane w służbie poszukiwania sensu według Benedykta XVI*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 1(2021), s. 323–344; *Modlitwa szkołą nadziei w życiu osób konsekrowanych według Benedykta XVI*, „Polonia Sacra” 2(2021), s. 151–168; *Zwiastowanie Maryi (Łk 1, 26–38) jako paradygmat powołania do życia konsekrowanego w świetle myśli Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2(2022), s. 131–152; *Życie konsekrowane a współczesne ideologie w świetle nauczania Benedykta XVI* [w:] *Wiara a ideologia. Joseph Ratzinger - Benedykt XVI wobec wyzwań współczesności*, red. W. Cichosz, J. Szulist, J. J. Woźniak, Pelplin 2022, s. 101–126; *Życie konsekrowane w świetle tajemnicy krzyża według Benedykta XVI*, „Teologia i Człowiek” 1(2023), s. 47–63; *Faith as the Foundation of the Renewal of the Consecrated Persons' Life in the Light of the Thought of Joseph Ratzinger/Benedict XVI*, „Collectanea Theologica” 1(2024), s. 187–206; *Joseph Ratzinger on the New Evangelization: The Implications for Consecrated Life*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 1(2024), s. 233–254; *Ewangelia regułą życia osób konsekrowanych w nauczaniu Kościoła od Pawła VI do Franciszka*, „Polonia Sacra” 1(2022), s. 99–118; *Eucharystia jako ofiara w życiu osób konsekrowanych*, „Duchowość w Polsce” 21(2019), s. 121–131; *Eucharystia jako „doczesny przedsmak wieczności” w życiu osób konsekrowanych*, „Studia Redemptorystowskie” 18(2020), s. 155–174; *Kultura spotkania w życiu konsekrowanym według papieża Franciszka* [w:] „Teologia Dogmatyczna” 2020, t. 15, s. 123–143; *Braterstwo osób konsekrowanych w ujęciu papieża Franciszka* [w:] „Teologia Dogmatyczna” 2021, t. 16, s. 91–109; *Pokusa duchowej światowości w życiu konsekrowanym w ujęciu papieża Franciszka*, „Studia Bobolanum” 2(2021), s. 231–246; *Misja osób konsekrowanych we współczesnym świecie w ujęciu papieża Franciszka*, „Polonia Sacra” 2(2022), s. 137–157; *Towarzystwo duchowe w rozeznawaniu powołania. Nauczanie papieża Franciszka w świetle dokumentu Papieskiego Dziela Powołań Kościelnych „In verbo tuo”* [w:] *Refleksje wokół prawa kanonicznego*, red. D. Bach-Golecka, K. Myszone-Kostrzewa, Warszawa 2025, s. 155–171.

zauważa, jest realistyczna. Wskazuje najpierw na wyzwania, które niesie ze sobą rzeczywistość współczesnego świata. Odsłania istniejące w nim różnorodne pokusy, zagrożenia, konkretne trudności oraz grzechy, towarzyszące niekiedy życiu osób konsekrowanych. Przestrzegając przed „duchową światowością”, określa ją w kategoriach najpoważniejszego zagrożenia dla wiary i Kościoła. W tej też przestrzeni przekonuje o potrzebie osobistego aktywnego zaangażowania w proces rozwoju duchowego ewoluującego z istoty i natury konsekracji. Akcentując zaś jej wymiar prorocki podkreśla, że dojrzewająca duchowość może budzić świat z duchowego uśpienia. S. Habilitantka w artykułach wydobywa też na światło dzienne istotną rolę charyzmatów niezastąpionych w procesie budowania we współczesnej cywilizacji kultury spotkania. Jednak, jak podkreśla za papieżem Franciszkiem, nadrzędną zasadą życia i działalności każdego z nich pozostaje zawsze Ewangelia.

Kolejna płaszczyzna zainteresowań naukowych s. Habilitantki koncentruje się wokół duchowości personalistyczno-hagiograficznej, przekładającej się na obszar badań naukowych nad duchowością św. Urszuli Ledóchowskiej, założycielki Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego. Jest przecież jego członkinią. Badania nad jej pismami zaowocowały publikacją jedenastu artykułów naukowych.⁴ Opracowała obecne w nich istotne kwestie życia duchowego: modlitwy, jako środka jednoczącego z Bogiem, pokory, Eucharystii, tajemnicy Serca Jezusa Konającego, woli Bożej, zaufania Bogu, apostołstwa, gotowości do cierpienia i ofiary, pogody ducha i macierzyństwa duchowego. Z duchowości św. Urszuli Ledóchowskiej, nakreślonej w jej pismach, wydobywa charakteryzujące ją wymiary: chrystocentryczny, biblijny, eucharystyczny i maryjny.

S. Habilitantka jest też współautorką dwóch monografii naukowych. W jednej jest też autorką streszczenia. Podjęta w nich problematyka jest kontynuacją ww. kierunków badawczych. Wykorzystała w nich w różnym stopniu, jak zaznacza, artykuły wcześniej opublikowane.⁵

Stwierdzam, że recenzowany dorobek w pełni odsłania proces rozwoju zainteresowań naukowych s. Habilitantki. W obszarach badawczych dostrzega się jej samodzielność i kompetencje badawcze. Podejmowana zaś ciągłość tematyczna wyraża dojrzałość naukową. Na szczególne uznanie zasługuje metodologia pracy z dokumentami papieskimi oraz źródłami duchowości. Metodologia pracy jest przede wszystkim analityczno-syntetyczna. W artykułach zauważa się jednak przewagę metody rekonstrukcyjnej nauczania papieży czy św. Urszuli Ledóchowskiej. Wprawdzie prawidłowo oddaje w nich syntezę badanych treści, ale nie zawsze pyta, czy prezentowana teza jest wystarczająca w perspektywie współczesnej dyskusji naukowej? W dalszych badaniach wskazane byłoby zwiększenie udziału dyskursu polemicznego. Mimo tych uwag stwierdzam, że przedstawiony dorobek badawczy w dziedzinie nauk teologicznych, w dyscyplinie nauki teologiczne, w pełni odsłania proces

⁴ Pokora w „Rozmyślaniach” św. Urszuli Ledóchowskiej w świetle „Ćwiczeń duchowych” św. Ignacego Loyoli, „Studia Bobolanum” 2(2019), s. 65–82; Eucharystia jako ofiara w pismach św. Urszuli Ledóchowskiej, „Polonia Sacra” 4(2020), s. 169–187; *Selected Aspects of the Biblical Spirituality according to Writings of Saint Ursula Ledóchowska*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 36(2020), s. 235–252; Tajemnica Serca Jezusa Konającego źródłem apostołstwa według św. Urszuli Ledóchowskiej, „Polonia Sacra” 1(2021), s. 179–195; Zaufanie Bogu w „Rozmyślaniach dla Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego” św. Urszuli Ledóchowskiej, „Teologia i Człowiek” 1(2021), s. 29–49; Pogoda ducha w pismach św. Urszuli Ledóchowskiej, „Studia Bobolanum” 1(2021), s. 155–171; Gotowość do cierpienia z Chrystusem w pismach św. Urszuli Ledóchowskiej, „Forum Teologiczne” 22(2021), s. 223–234; „Fiat, magnificat i służba”. Podstawy duchowości maryjnej w pismach św. Urszuli Ledóchowskiej, „Studia Gdańskie” 48(2021), s. 105–118; „Złączenie serca z Bogiem”. Modlitwa w ujęciu św. Urszuli Ledóchowskiej, „Warszawskie Studia Teologiczne” 2(2021), s. 100–118; Zagadnienie woli Bożej w pismach św. Urszuli Ledóchowskiej, „Studia Redemptorystowskie” 21(2023), s. 327–348; *The Spiritual Motherhood in the Light of the Writings of Saint Ursula Ledóchowska*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 44(2023), s. 175–188.

⁵ M. Pagacz, „Dar życia konsekrowanego w obliczu wyzwań współczesności”, [w:] P. Kiejkowski, M. Pagacz, *Europa – humanizm – życie konsekrowane. Wokół myśli J. Ratzingera/Benedykta XVI*, Studia i Materiały Wydawnictwo Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, vol. 214, Poznań 2021, s. 65–127; też, „Koncepcja świętości według świętej Urszuli Ledóchowskiej”, [w:] J. Hadryś, M. Pagacz, P. Piasecki, *Koncepcje świętości. Błogosławiony Kardynał Stefan Wyszyński, Święta Urszula Ledóchowska, Sługa Boży Alfons Mańka OMI*, Studia i Materiały Wydawnictwo Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, vol. 223, Poznań: Pallottinum – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2024, s. 47–74.

rozwoju i dojrzewania naukowego s. Habilitantki. Recenzowane publikacje z zakresu teologii duchowości chrześcijańskiej: życia konsekrowanego, mistyki chrześcijańskiej oraz współczesnej refleksji teologicznej stały się zapleczem dla dalszej syntezy naukowo-badawczej. Całość działalności naukowej dopełnia monografia: *Duchowość w nauce. Studium w świetle myśli Jana Pawła II i Benedykta XVI*.

3. Ocena monografii – główne osiągnięcie naukowe s. Habilitantki

3.1. Temat. Problem badawczy. Znaczenie.

Głównym osiągnięciem naukowym s. Habilitantki w dziedzinie nauki teologicznej, w dyscyplinie nauki teologicznej, jest monografia pt. *Duchowość w nauce. Studium w świetle myśli Jana Pawła II i Benedykta XVI*. Sam już wybór, tak określonego problemu, zasługuje na pozytywną ocenę. Relacja pomiędzy duchowością a nauką należy do zagadnień o dużym znaczeniu tak teologicznym, jak i kulturowym. Niewątpliwie wymaga ona stałego pokonywania, będących ciągle w obiegu, uproszczonych stereotypów przeciwstawiającym: wiarę i rozum, religię i naukę, doświadczenie duchowe i racjonalne poznanie. S. Habilitantka problem badawczy podjęła w świetle nauczania dwóch wielkich papieży Jana Pawła II i Benedykta XVI (Wstęp, s. 18). Dokonany wybór jest metodologicznie uzasadniony. Obaj bowiem papieże dużo uwagi poświęcili kwestii relacji pomiędzy wiarą i rozumem, prawdą i godnością osoby ludzkiej, kulturą i poszukiwaniem sensu istnienia. Wartość monografii sprowadza się do wydobywania z ich nauczania powyższych wartości i merytorycznego opracowania podstaw teologicznego ujęcia duchowości człowieka zaangażowanego w badania i działalność naukową. S. Habilitantka podejmując jasno określony problem badawczy uzasadnia, że „[...] kwestia chrześcijańskiej duchowości w kontekście współczesnego uprawiania nauk przyrodniczych jest w małym stopniu obecna w systematycznych opracowaniach z obszaru teologii duchowości katolickiej” (Wstęp, s. 19). Ona zaś szeroko i różnorodnie rozumiana budzi coraz większe społeczne zainteresowanie. Chociaż w zestawieniu z naukami empirycznymi umiejscawiana jest na przeciwległym krańcu (por. Wstęp, s. 20). Podstawowy problem badawczy monografii można określić w formie pytania: czy działalność naukowa może posiadać wymiar duchowy? Jeżeli tak, to jakie kryteria mogą integrować poznanie naukowe z duchowością i rozwojem duchowym człowieka? S. Habilitantka uzasadniając postawioną tezę wskazuje na obiektywną możliwość spotkania wiary z naukami przyrodniczymi w przestrzeni chrześcijańskiego doświadczenia duchowego uczzonego (por. Wstęp, s. 20). Sformułowany problem jest uzasadniony, ponieważ nauka nie jest tylko suchym zespołem metod badawczych gromadzącym wypracowane naukowe osiągnięcia. Jest przede wszystkim działalnością osoby ludzkiej. Naukowiec zajmujący się badaniami naukowymi jest w pełni człowiekiem poszukującym prawdy, dobra i sensu. Dlatego działalność naukowa winna być podejmowana przez ludzi nauki także w kategoriach powołania, odpowiedzialności i rozwoju osoby. Słusznie więc Autorka monografii wychodzi poza redukcjonistyczne rozumienie duchowości. Nie przedstawia jej w aspekcie praktyk religijnych czy życia chrześcijańskiego, ale wiąże z integralnym rozwojem człowieka i jego relacją do prawdy i Boga.

3.2. Struktura monografii

Przedstawiona do recenzji habilitacyjnej monografia w dziedzinie nauki teologicznej, w dyscyplinie nauki teologicznej, charakteryzuje się logiczną strukturą. Tworzą ją następujące metodologiczne elementy: Wykaz skrótów, Wstęp, sześć rozdziałów, Zakończenie, Bibliografia, Indeks osobowy i Summary.

W rozdziale pierwszym s. dr M. Pagacz podjęła kluczowe pojęcia relacji duchowości do nauk przyrodniczych. Rozdział pełni więc funkcję fundamentu pojęciowego całej rozprawy.

Dokonała w nim analizy i syntezy podstawowych terminów, takich jak: duchowość, nauka, poznanie naukowe, prawda, racjonalność i mądrość. Ujmując duchowość w kategoriach integralnego wymiaru osoby ludzkiej stwierdza, że nie sytuuje się w opozycji do racjonalności naukowej, ponieważ autentyczna nauka i autentyczna duchowość mają wspólne źródło poznania w ludzkim poszukiwaniu prawdy.

W rozdziale drugim koncentruje się na antropologiczno-teologicznych podstawach chrześcijańskiego ujęcia nauk przyrodniczych. Należy więc do najważniejszych rozdziałów monografii, ponieważ zarysowuje chrześcijańską wizję człowieka jako podmiotu poznania naukowego, a zarazem chrześcijańskiego doświadczenia duchowego. Trafnie interpretuje personalistyczną antropologię Jana Pawła II oraz koncepcję rozumu otwartego na transcendencję rozwijaną przez Benedykta XVI. S. Habilitantka w podjętych badaniach naukowych bazuje na ich nauczaniu. Na tej więc podstawie uzasadnia, że nauka nie jest działalnością aksjologicznie neutralną, ale ma swoje zakorzenienie w określonej wizji człowieka i świata.

W trzecim rozdziale, badawczą działalność w zakresie nauk przyrodniczych podjęła w perspektywie powołania chrześcijańskiego. Interpretując ją, jako szczególną formę realizacji ludzkiego powołania, badania naukowców upatruje w perspektywie ich współpracy z Bogiem w procesie odkrywania prawdy wpisanej w tajemnicę stworzonego świata. Na tej podstawie ukazuje pracę naukową nie tylko jako pracę zawodową, ale także jako możliwą przestrzeń osobistego rozwoju duchowego i uświęcenia.

W rozdziale czwartym podjęła zagadnienie dynamiki rozwoju duchowego, możliwą do realizowania także w procesie pracy naukowej. Ów element rozprawy jest najbardziej twórczy. Proces badawczy ludzi nauki ukazuje, jako możliwą przestrzeń rozwoju cnót intelektualnych i moralnych. S. Habilitantka przeprowadziła w nim badawczą analizę znaczenia cnót: pokory wobec prawdy, cierpliwości badawczej, uczciwości intelektualnej oraz odpowiedzialności za wyniki badań. Treść rozdziału wnosi bardzo istotny wkład do współczesnej teologii duchowości, ponieważ zarysowuje nowe obszary badawcze wpisujące się w proces kształtowania obiektywnej relacji teologii, także duchowości, z nauką i nauki z teologią.

W rozdziale zaś piątym zarysowała duchowość chrześcijańską, jako rzeczywistość implikującą konkretne podejście do kwestii moralnych, także tych związanych z naukami przyrodniczymi. Podejmuje więc problem odpowiedzialności moralnej ludzi nauki. Podjęte zaś analizy z zakresu bioetyki, ochrony życia, godności osoby ludzkiej oraz granic eksperymentowania naukowego wpisują się w najważniejsze współczesne debaty etyczne. Cenny jest też wyraźnie zarysowany przez s. Habilitantkę związek między dojrzałością duchową a jakością podejmowanych decyzji moralnych.

Ostatni zaś rozdział zatytułowany: *Ku koncepcji duchowości w nauce*, jako pokłosie przeprowadzonych analiz naukowych, jest uwieńczeniem podjętych badań.

Stwierdzam, że s. dr M. Pagacz zarysowała w monografii własną koncepcję duchowości nauki rozumianej jako integralny sposób przeżywania działalności naukowej w perspektywie duchowości chrześcijańskiej. Jest to najważniejsze osiągnięcie naukowe monografii. Przedstawiona w niej koncepcja posiada charakter oryginalny i jest punktem wyjścia do podejmowania dalszych badań naukowych z zakresu teologii. S. dr M. Pagacz zaproponowała więc własną koncepcję duchowości w nauce, jako integralny sposób przeżywania działalności naukowej w perspektywie duchowości chrześcijańskiej. Będąc najistotniejszym osiągnięciem naukowym nadaje monografii charakter oryginalny. Może więc stać się punktem wyjścia do podejmowania dalszych teologicznych badań naukowych w tym względzie. Koncepcję duchowości w nauce opracowała spójnie na gruncie przeprowadzonych badań naukowych nauczania Jana Pawła II i Benedykta XVI. S. Habilitantka ukazała działalność naukową, jako pewną możliwość realizacji chrześcijańskiego powołania i rozwoju duchowego. Wartościowe

są też wskazania etyczne znajdujące się w przestrzeni nauk przyrodniczych, z którymi ściśle wiąże się duchowość chrześcijańska. Stwierdzam, że recenzowana monografia w dziedzinie nauki teologicznej, w dyscyplinie nauki teologicznej, wnosi swój pogłębiony wkład badawczy w proces tworzenia dojrzałego rozwoju relacji między wiarą i rozumem.

3.3. Ocena metodologiczna

Zasadniczą metodą pracy badawczej s. Habilitantki jest analiza, interpretacja tekstów oraz ich metodyczne wykorzystanie w syntetycznym opracowaniu problemu badawczego. Na pozytywną ocenę zasługuje konsekwentna argumentacja wywodów, i poprawne wnioskowanie. Uderzający jest szeroki kontekst problemowy, jaki podjęła w monografii. Z metodologicznego punktu widzenia stwierdzam, że interdyscyplinarność tematu postawiła Autorce bardzo wysokie wymagania, którym w pełni sprostała.

Jednym z istotnych walorów opracowania s. Habilitantki jest jej osadzenie w chrześcijańskiej wizji człowieka. Duchowości nie da się w pełni zrozumieć bez integralnej, a więc obiektywnej odpowiedzi na pytanie, kim jest człowiek. W opcji chrześcijańskiej jest on osobą stworzoną przez Boga na Jego obraz i podobieństwo, powołaną do relacji z Nim i z ludźmi, a więc zdolną do poznawania prawdy. Zatem obdarowanie, którego im udzielił: rozum, wolność, sumienie, zdolność do miłości oraz zdolność otwierania się na transcendencję, tworzą integralną strukturę ludzkiego istnienia. Zatem słusznie s. dr M. Pagacz działalność naukową ujmuje w perspektywie realizacji powołania człowieka do poznawania obiektywnej prawdy, także Prawdy Osobowej – Boga. Uzasadnia metodycznie (co jest szczególną wartością monografii), że wiarygodna, obiektywna duchowość chrześcijańska nie jest konkurencją dla ludzkiego intelektu. Wręcz przeciwnie, domaga się jego integralnie zaangażowanej obecności. Podobnie też i rozum, jeżeli pozostaje otwarty na pełnię prawdy o człowieku i świecie, nie może zatrzymywać się tylko na osiągnięciach badań naukowych czyli nie może zamykać się na pytania metafizyczne i religijne.

Stwierdzam, że recenzowana monografia stanowi dojrzałe, samodzielne i wartościowe osiągnięcie naukowe. Autorka wykazała się bardzo dobrą znajomością źródeł, charakteryzuje się umiejętnością prowadzenia analiz teologicznych oraz zdolnością syntetycznego formułowania oryginalnych wniosków. Praca wnosi istotny wkład do rozwoju teologii duchowości i teologii nauki, a tym samym wzbogaca refleksję nad miejscem chrześcijanina w świecie współczesnych badań naukowych. Monografia charakteryzuje się: aktualnością i oryginalnością oraz nowatorstwem opracowanego problemu; interdyscyplinarnością badań łączących ze sobą teologię duchowości, teologię fundamentalną, antropologię teologiczną i filozoficzną, refleksję nad nauką oraz szerokim wykorzystaniem nauczania Jana Pawła II i Benedykta XVI; umiejętnością syntezy rozproszonych treści w spójną koncepcję teologiczną, poprawnością metodologiczną, logiczną strukturą wywodu oraz posiada znaczące walory poznawcze i praktyczne.

Autorka monografii dochodzi do stwierdzenia, że badania naukowe mogą faktycznie posiadać wymiar duchowy. Postawiony cel został zrealizowany. Przeprowadzając rzetelne badania dokonała ich metodycznego opracowania i zarazem przyczyniła się do uporządkowania tematu „duchowości w nauce”. Owocem podjętego metodycznie trudu badawczego jest metodycznie sformułowana przez s. Habilitantkę odpowiedź na jasno postawiony problem: czy można mówić o duchowości w nauce? Czy działalność naukowa rzeczywiście może być przestrzenią realizacji chrześcijańskiego powołania i rozwoju duchowego? W świetle przeprowadzonych badań naukowych dowodzi, że ludzie zajmujący się takimi badaniami są w stanie realizować wartości, które są tożsame z chrześcijańskim życiem duchowym. Wśród nich wskazuje na: umiłowanie prawdy, uczciwość, pokorę wobec badanej rzeczywistości, odpowiedzialność, pracowitość, wytrwałość, zdolność do przekraczania własnych ograniczeń oraz służbę wspólnemu dobru. W opracowanym problemie unika dwóch niebezpiecznych skrajności:

przeciwstawienia nauki religii i utożsamiania działalności naukowej z życiem duchowym. Habilitantka poszukując metodycznego rozwiązania problemu wskazuje na możliwość uwzględnienia w tym wymiarze integralnego rozwoju osoby naukowca. Na podstawie opracowanej przez siebie koncepcji inspirowe, aby „duchowość w nauce” była rozpatrywana na dwóch płaszczyznach: teologii nauki i teologii duchowości, którą poszerza o aktywność zawodową i naukową człowieka. Opcja takiego podejścia przesądza o oryginalności monografii.

Podsumowując, stwierdzam, że monografia pt. *Duchowość w nauce. Studium w świetle myśli Jana Pawła II i Benedykta XVI* stanowi dojrzałe, samodzielne i wartościowe osiągnięcie naukowe. Autorka wykazała się dobrą znajomością źródeł, umiejętnością prowadzenia analiz teologicznych oraz zdolnością formułowania oryginalnych wniosków. Praca wnosi istotny wkład w proces rozwoju teologii duchowości i teologii nauki oraz zasadniczo wzbogaca refleksję nad obecnością chrześcijanina w świecie współczesnych badań naukowych. Chodzi o próbę pozytywnego określenia miejsca aktywności naukowej w chrześcijańskim życiu duchowym. Monografia, opracowana w dziedzinie nauki teologicznej, w dyscyplinie nauki teologicznej, podejmuje problem o wyraźnym potencjale teologicznym i interdyscyplinarnym.

3.4. Uwagi krytyczne

Recenzja niniejszej monografii rodzi krytyczne pytanie: czy Autorka nie powinna była dokonać w niej wyraźniejszego metodycznego rozróżnienia trzech różnych pojęć: duchowość chrześcijańska naukowca; duchowość pracy naukowej i duchowość w nauce, będącą nową kategorią teologiczną? Ponieważ one nie są tożsame, dlatego ich pełniejsze metodyczne wyodrębnienie nadałoby monografii wyższą jeszcze kwalifikację oryginalności. Dialog teologii, także teologii duchowości, z naukami szczegółowymi wymaga szczególnej precyzji tak w zakresie rozróżniania poziomów poznania, jak i metod oraz kompetencji poszczególnych dyscyplin. Wydaje się, że niektóre miejsca potrzebują wyraźniejszego rozgraniczenia pomiędzy teologicznym znaczeniem nauki a filozoficzną charakterystyką działalności naukowej. Pewne kwestie mogłyby też zostać rozwinięte szerzej. Dotyczy to przede wszystkim potrzeby jeszcze głębszej konfrontacji opracowanej koncepcji z najnowszymi nurtami filozofii nauki oraz z dorobkiem współczesnych reprezentantów świata dialogu nauki i religii. Uwagi te jednak nie wpływają na pozytywną ocenę całości opracowanej koncepcji „duchowość w nauce”. W procesie recenzji dostrzega się też złożoną trudność wynikająca z bardzo szerokiego zakresu podejmowanej w monografii problematyki. Teologia duchowości, filozofia, antropologia, nauki szczegółowe, etyka i refleksje nad kulturą w połączeniu ze sobą kreują ryzyko nadmiernego rozszerzenia pola badawczego. W niektórych miejscach można byłoby dokonać jeszcze wyraźniejszego rozgraniczenia właściwych kategorii poszczególnych dyscyplin i bardziej precyzyjnego określenia relacji pomiędzy duchowością, w znaczeniu teologicznym, a duchowością rozumianą szerzej: kulturowo i antropologicznie. Refleksja krytyczna nie podważa jednak cennej wartości zasadniczego projektu badawczego s. dr M. Pagacz. Przeciwnie, wskazuje tylko na naturalną trudność opracowania podjętego przedsięwzięcia o charakterze interdyscyplinarnym. Inną kwestią, jak się wydaje, wymagającą dalszego rozwinięcia jest potrzeba bardziej systematycznego określenia kryteriów rozpoznawczych: kiedy działalność naukowa może stać się przestrzenią rozwoju duchowego? Ponieważ problem jest interesujący i bogaty, dlatego mógłby stać się podstawą dalszych badań naukowych s. Habilitantki. Sformułowana refleksja ma jednak charakter doskonalący i nie podważa ogólnej pozytywnej oceny dorobku naukowego.

W przeprowadzonej recenzji monografii i pozostałego dorobku naukowego w dziedzinie nauki teologicznej, w dyscyplinie nauki teologicznej, rodzą się też uwagi wobec innych obszarów badawczych wymagających dopracowania. Pierwszym z nich to potrzeba głębszego rozwinięcia metodologii interdyscyplinarnej. Temat relacji duchowości i nauki wymaga

bowiem dialogu z filozofią nauki, epistemologią oraz współczesnymi naukami o człowieku. Jako druga uwaga zarysowuje się potrzeba szerszej konfrontacji teologicznej koncepcji duchowości naukowca z realnymi uwarunkowaniami współczesnego świata akademickiego: specjalizacją naukową, presją publikacyjną, konkurencją, komercjalizacją badań czy problemami etycznymi wynikającymi z rozwoju nowych technologii. W trzecim zakresie rodzi się inicjatywa przeprowadzenia badań naukowych w aspekcie relacji pomiędzy duchowością a konkretnymi cnotami intelektualnymi i moralnymi badacza. Interesujące byłoby też rozwinięcie kategorii prawdy, pokory, odpowiedzialności, uczciwości, roztropności i służby jako elementów duchowości człowieka nauki. Powyższe uwagi mają charakter inspirujący do podjęcia dalszych w tym wymiarze badań naukowych. Poczynione uwagi nie podważają wysokiej wartości naukowej recenzowanej monografii.

4. Aktywność dydaktyczna i organizacyjna

Recenzowany dorobek piśmienniczy s. Habilitantki, jak i autoreferat, wskazują na jej bardzo szeroką aktywność dydaktyczną, organizacyjną i popularyzującą naukę w dziedzinie nauki teologicznej, w dyscyplinie nauki teologicznej.

4.1. Działalność dydaktyczna

Istotnym elementem dydaktycznego dorobku naukowego s. dr Małgorzaty Pagacz USJK jest jej działalność dydaktyczna, rozwijana równolegle z aktywnością badawczą. Jest Osobą gruntownie przygotowaną do pracy dydaktycznej o charakterze interdyscyplinarnym. Posiada wykształcenie matematyczne, filozoficzne i teologiczne oraz kwalifikacje do nauczania matematyki we wszystkich typach szkół. Jej przygotowanie stanowi więc merytoryczną podstawę w działalności akademickiej, jak i w badaniu rzeczywistości teologiczno-duchowej podejmowanej na styku nauk szczegółowych, filozofii i teologii. Obejmuje przede wszystkim teologię, szczególnie teologię duchowości i mistykę chrześcijańską.

Aktualnie jest adiunktem w Katedrze Mistyki Chrześcijańskiej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Wykłady podejmuje z zastosowaniem innowacyjnych metod i stale aktualizowanej treści, o czym świadczą ankiety studenckie i hospitacje. W ramach specjalistycznych kursów teologicznych mających jasno określony profil teologiczno-duchowy prowadzi też wykłady i seminaria naukowe w języku angielskim. Są zakwalifikowane w kategorii *Specialized Theological Studies*. Realizowała projekty zespołowe i indywidualne, także o zasięgu międzynarodowym.⁶ Od 2022 r., jej działalność akademicka obejmuje wymiar badawczo-dydaktyczny, a od 2023 r. jest kierownikiem Podyplomowych Studiów Kierownictwa Duchowego UKSW.

Na szczególną więc uwagę, w tej działalności, zasługuje różnorodność środowisk, w których podejmowała i aktualnie prowadzi zajęcia. Prowadziła ją na studiach magisterskich z teologii oraz Podyplomowych Studiach Duchowości Akademii Katolickiej w Warszawie. W ten nurt są wpisane wykłady w Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie, w Jezuickim Uniwersytecie Trzeciego Wieku w Warszawie oraz w Studium Formacyjnym dla Przełożonych Zakonnych działającym przy „Collegium Bobolanum”. Prowadziła je też na Uniwersytecie Trzeciego Wieku Akademii „Ignatianum” w Krakowie. Jest promotorem kilku prac magisterskich, recenzentem prac magisterskich i licencjackich.

S. Habilitantka brała udział i podejmowała też wykłady w konferencjach naukowych międzynarodowych (3 referaty) oraz krajowych (9 referatów). W wielu krajowych komitetach organizacyjno-naukowych pełniła funkcje współorganizatorskie. Jako członek Polskiego Stowarzyszenia Teologów Duchowości (PSTD) z siedzibą w Lublinie współorganizowała (2019–2022) sympozja naukowe. W Wykazie osiągnięć naukowych wymienia bardzo bogatą

⁶ S. dr M. Pagacz USJK, Autoreferat, s. 11.

obecność w pracach zespołów badawczych realizujących projekty finansowane w drodze konkursów krajowych i zagranicznych. Prowadzi, w ramach badań statutowych WT UKSW, indywidualny projekt badawczy o zasięgu międzynarodowym. Jest członkiem The Society of Catholic Scientists.⁷ W Wykazie osiągnięć naukowych w szczególności wymienia swoją bogatą i różnorodną współpracę z środowiskami społecznymi i gospodarczymi.⁸

Tak więc działalność dydaktycznej nie ogranicza do jednego typu kształcenia czy jednej grupy odbiorców. Obejmuje nią studentów teologii, uczestników studiów podyplomowych, osoby podejmujące formację duchową, przełożonych zakonnych oraz słuchaczy uniwersytetów trzeciego wieku i różnych grup społecznych. Jest to niewątpliwie cenny walor jej aktywności akademickiej. Bardzo bogata jest też działalność popularnonaukowa, z którą zapoznałem się szczegółowo w przedstawionym Autoreferacie.⁹

Działalność dydaktyczną s. Pagacz w dziedzinie nauki teologiczne, w dyscyplinie nauki teologiczne oceniam pozytywnie, w niektórych aspektach bardzo wysoko. Mocną jej stroną jest ściśle powiązanie z prowadzonymi badaniami naukowymi. Nie ma więc charakteru jedynie odtwórczego. Działalność dydaktyczną podejmuje zarówno w ramach kształcenia akademickiego, jak i formacji duchowej, co poszerza zakres jej oddziaływania dydaktycznego poza środowisko uniwersyteckie.

4.2. Działalność organizacyjna

Na osobną uwagę zasługuje organizacyjna działalność s. Habilitantki w dziedzinie nauki teologiczne, w dyscyplinie nauki teologiczne. Według Autoreferatu od 2023 r. pełni funkcję kierownika Podyplomowych Studiów Kierownictwa Duchowego UKSW. Z punktu oceny samodzielności akademickiej jest ona bardzo istotna, ponieważ wymaga kompetencji merytorycznych i umiejętności organizowania procesu dydaktycznego oraz współpracy ze środowiskiem akademickim. Aktywność ta wiąże się z działalnością dydaktyczną, którą s. Habilitantka prowadzi zarówno w ramach kształcenia akademickiego, jak i formacji duchowej, co poszerza jej oddziaływanie dydaktyczne poza przestrzeń uniwersytecką. Najbardziej wyraźnym osiągnięciem jest jej merytoryczno-organizacyjna umiejętność kierowania Podyplomowymi Studiami Kierownictwa Duchowego, co zasługuje na wysoką ocenę.

4.3. Działalność popularyzująca naukę

S. Habilitantka, będąc członkiem Komisji ds. Promocji WT UKSW (2024/2025) i przynależąc do Rady Wydziału, jest zaangażowana w promowanie studiów teologicznych nie tylko na szczeblu ogólnopolskim.¹⁰ Szczegółową informację podaje w przedstawionym do recenzji Autoreferacie.¹¹ Taką działalność podejmuje poza środowiskiem akademickim. Znaczące są w tym aspekcie wykłady w Jezuitskim Uniwersytecie Trzeciego Wieku oraz w Uniwersytecie Trzeciego Wieku Akademii „Ignatianum”. Należy uznać je za ważną formę popularyzowania wiedzy teologicznej i humanistycznej. Podobną funkcję pełnią wykłady prowadzone w Studium Formacyjnym dla Przełożonych Zakonnych. Zatem charakteryzuje się umiejętnością wychodzenia z wiedzą teologiczną poza wąsko rozumiane środowisko uniwersyteckie. Podejmowana zaś tematyka posiada z natury rzeczy znaczący potencjał popularyzatorski w dziedzinie nauki teologiczne, w dyscyplinie nauki teologiczne. Działalność tę oceniam pozytywnie, zwłaszcza w zakresie wykładów kierowanych do odbiorców spoza regularnego kształcenia akademickiego, ponieważ są formą upowszechniania wiedzy teologicznej i humanistycznej.

⁷ S. dr M. Pagacz USJK, Wykaz osiągnięć naukowych, s. 4–8.

⁸ S. dr M. Pagacz USJK, Wykaz osiągnięć naukowych, s. 9–10.

⁹ S. dr M. Pagacz USJK, Autoreferat, s. 11–12.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

Osiągnięcia dydaktyczne, organizacyjne i popularyzujące naukę w dziedzinie nauki teologicznej, w dyscyplinie nauki teologicznej s. dr Małgorzaty Pagacz USJK, oceniam pozytywnie. S. Habilitantka charakteryzuje się dużym i bogatym doświadczeniem dydaktycznym. Kieruje Podyplomowymi Studiami Kierownictwa Duchowego UKSW oraz podejmuje działalność wobec szerszego grona odbiorców, m.in. w ramach uniwersytetów trzeciego wieku. Jej bogata aktywność ww. wymiarach świadczy o umiejętności przekazywania wiedzy specjalistycznej różnym grupom odbiorców oraz o właściwym rozumieniu społecznej i edukacyjnej misji naukowca.

5. Wniosek końcowy

W mojej ocenie kryterium dotyczące osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę w dziedzinie nauki teologicznej, w dyscyplinie nauki teologicznej uznaję za spełnione i oceniam pozytywnie. Ich mocną stroną jest synteza kompetencji naukowych z doświadczeniem dydaktycznym i organizacyjnym. Warto dodać, że Autoreferat wyraźnie dokumentuje interdyscyplinarne przygotowanie s. Habilitantki: od studiów matematycznych, przez filozofię, teologię i specjalizację w teologii duchowości. Jej działalność akademicka jest skoncentrowana na UKSW, w którym poza pracą naukowo-dydaktyczną pełni również funkcję kierownika Podyplomowych Studiów Kierownictwa Duchowego. Po przeanalizowaniu osiągnięć naukowych s. dr Małgorzaty Pagacz USJK stwierdzam, że posiadają dużą wartość naukową i wnoszą istotny wkład w rozwój w dziedzinie nauki teologicznej, w dyscyplinie nauki teologicznej, szczególnie w zakresie teologii duchowości. Za szczególnie wartościowe uznaję osiągnięcie habilitacyjne przedstawione w formie monografii pt. *Duchowość w nauce. Studium w świetle myśli Jana Pawła II i Benedykta XVI*, Kraków 2026. Podjęty problem jest aktualny, konieczny, ważny i wymagający interdyscyplinarnego przygotowania do prowadzenia takich badań naukowych. Wartość monografii w dziedzinie nauki teologicznej, w dyscyplinie nauki teologicznej wyraża się przede wszystkim w próbie wypracowania przez s. Habilitantkę własnej perspektywy duchowości w nauce i rozumienia relacji między duchowością a działalnością naukową. Dorobek badawczy cechuje dojrzałość naukowa, oryginalność, samodzielność, konsekwencja tematyczna i interdyscyplinarność. Wpisuje się więc głęboko w aktualne zadania teologii, która nie może pozostawać obojętna na wyzwania współczesnej nauki, kultury i antropologii. Najcenniejszym jej owocem i wartością jest próba uzasadnienia, postawionej we wstępie monografii, tezy, że kwestia duchowości naukowca nie jest tematem marginalnym, ale dotyka samego centrum problemu osoby ludzkiej, jej relacji do prawdy, dobra, wolności i Boga.

Uwzględniając naukową jakość i wartość przedstawionej monografii, jej oryginalność, novum i wartość merytoryczną, samodzielność, interdyscyplinarny charakter oraz całokształt przedstawionego dorobku naukowego w dziedzinie nauk teologicznych, w dyscyplinie nauki teologicznej **stwierdzam, że osiągnięcia naukowe s. dr Małgorzaty Pagacz USJK spełniają ustawowe wymaganie dotyczące znacznego wkładu w rozwój dyscypliny naukowej. Opiniując pozytywnie dorobek naukowy wnoszę prośbę o nadanie s. dr Małgorzacie Pagacz USJK stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk teologicznych, w dyscyplinie nauki teologicznej.**

Ks. dr hab. Lech Król